

“Acto de tortura de Juan Guayta, de Alcudia”

DIE Mercurii; nona mensis Januarii. Anno á Nativitate Domini MDCXXXVI.—Los dits dia y any. Constituits personalment los magnífichs senyors Salvador Ximeno, Jutge de la Regia Cort, Don Joseph de Pueyo, advocat fiscal, en lo Arxiu dels Carcers Reals, fonch cridat y aportat devant de aquells en dit Arxiu Juan Guayta, presoner, an el qual per dit jutge de la Regia Cort fonch dit ab estas ó semblants paraules: Juan Guayta, lo vostro proces es estat vist per S. S. I. y Real Concell y se ha atrobat que en la deposició que haveu feta no haveu dit la veritat y per so seus ha publicat la sentència lo dia present en la qual sou estat condemnat á mort ab la forma en dita sentència continguda, y que abans de la execució de dita sentència de mort siau aturmentat perque digau y manifesteu la veritat de tot lo que sabeu en respecta del cas y delictc de la mort de Juan Plánes, de la vila de Inca, comissari real, quel mataren dins lo fossar ó simiteri de la iglesia de Muro á 10 Setembre 1630; que digau quants eren los qui eren en vostra companyia de hont hisquereu per fer dit cas, y fet aquell hont anareu y quals foren qui tiraren les arcabusades de ques feu dita mort, y si en dita mort se trobá en Ferrá Couonet; en Latxer Coll Barona, en Femenia Davit, y dos Gils, capallers de Inca, y que tambe diga quils afavorí á ell y á sos companyons quis trobaren en dita mort; y com fins así hajeu negat la veritat y recusat dirla vos dich y exort á que digau la veritat, dient y descobrint lo que passá á circa dita mort que

haveu feta vos y vostros companyons que en tots hereu fins en nombre de sinch ó sis, digau y especifiqueu les persones quius han afavorit y no vullau que vostra persona sia aturmentada y macerada, sino que diga cumplidament de tot lo que passá y sou estat interrogat de dita mort de Joan Plánes, comissari real, y dels fautors quius han afavorit.

E dix: no se mes del que he dit en la mia depositió.

Mes seus demana que digau qui foren en les arcabussades que tiraren á Pere' Amer, alias Boqueta y altres comissaris reals, fentlos vávida resistencia á dit comissaris y á altres homens que lo Balle de Inca los enviaua per auxili á dits comissaris, vos y vostres companyons, encalsant, y pegant de bastonades y materen de arcabussades á Joan Ferragut, alias Orella; de hont isqueren per fer dit cas, quilts afavori y ahont anaren apres de feta dita mort, y en casa de qui estigueren, y diga y declar tot lo que passá en dita mort y de devuit homes que eren y entre ells Jaume Pons Ajeta, Pau Bestard Caramari, Llorens Coll Barona, Gabriel Coll Marjasso, Jordi Ripoll, alias Grau, y los dames ques trobaren en la mort de dit Ferragut, Orella, com fins assí hajau recusat dir la veritat, seus exorta la digau y que digau lo que passá circa dita mort y que digau y especifiqueu les persones qui vos han afavorit en dita ocasió y altres.

E dix: no se mes del que he dit en la primera depositió y en raho de haverme afavorit; que tot lo mon me ha afavorit exceptat los senyors de la Audiencia.

Mes seus exorta digau: á 26 de Mars de 1634 que fonch la nit que dins la ciutat de Alcudia pegareu una bastonada á Antoni Puig, qui anava en sa companyia y quels anomena.

E dix: jau he dit en la depositió, á la qual me remet.

Mes seus demana que digau: hont sopareu aquella nit vos y vostros companyons y qui los portá de menjar.

E dix: jom remet á lo que tinch deposat en la mia depositió.

Mes seus demana: que digau quant traguereu á Pere Sossies del Fangar del vaxell ab que era vingut de Barcelona,

quines armes portaua dit Sossies y qui eren los qui estaven en terra companyons de ell dit Guayta y li servauen espalles.

E dix: jom remet á lo que tinch depositat y no se mes del que tinch dit en la mia depositió.

Mes seus demana: que digau á 11 Agost 1636 (sic) com tiraren moltes arcabussades á Pere Torrens, comissari real, prop la vila de la Pobla, que digau qui eren los que tiraren dites arcabussades ab vos.

E dix: jom remet á lo que tinch depositat en la mia depositió.

Mes seus demana que digau: de hont hisquereu ántes de tirar dites arcabussades y ahont anareu despres y quil doná favor y de menjar.

E dix: nom recorda y me remet á la mia depositió.

Mes seus demana que digau: á 23 Agost 1630 qui havia en sa companyia quant á tres hores de nit esfondrá les portes de casa Antonia Bisanyes y la rossegaren per terra per voler tenir actes carnals ab ella.

E dix: jom remet á la mia depositió.

Mes digau: en lo mes de Agost 1635 quant isquereu en el camí real qui de Alcudia ve á esta ciutat á Barthomeu Masqueró y li posá la boca de un arcabus de pedra á nel pit y lo volia matar, que diga qui eren sos companyons que estauen detras de unes mates ab arcubusos de pedre y li feyen espalles.

E dix: jom remet á la mia depositió.

Mes seus demana que digau: lo temps que sou anat bandetjat qui vos ha afavorit, en quinas ocasions, tant de armes y pólvora y bales y menjar y per medi de quines persones sou estat avissat de les diligenties feya la justicia per capturarvos.

E dix: en general tot lo mon me ha afavorit, en particular no puch dir qui mes de frares, capellans y Antoni Amorós, com tinch dit en la mia depositió, lo qual Amorós me doná armes y vestit y diners, y los dames me han donat pa y algunes altres coses que passant per ses cases demanave de menjar y no he estat recullit en ninguna casa sino en convent ó en campanya.

Digau: en quines ocasions sou estat afavorit de Pere Cucullada Balle Réal de la ciutat de Alcudie, tan per ell com per medi de Rafel son fill, y ávisat de aquells de dites diligencias, y de que li han valgut y ajudat.

E dix: apres que som en Mallorca, ni ántes que men anas, si Deu me dona la gloria, y treguc la cadena del coll, Pere Cucullade no me ha afavorit, ni ajudat, ni parlat ab ell, ni Rafel son fill.

Mes vos digau: sius ha valgut de un arcabus Sebastiá Joan fill de Francesch, y en altre ocasió si enviá mitx curti de ví lo dia de Nostra Senyora de la Victoria á la devota de dita ciutat.

E dix: no me ha afavorit dit Joan y lo mitx curti de ví lom feu portar Antoni Amorós.

Mes digau: si tambe vos son estats fautors y valedors Antoni Sales y Jaume Serra Goyet, Joan Seguí de Vernissa, Joan Maura fill de Joan, Antoni Feliu de Faresta y Jaume Amorós Maneguí, digau de que vos han volgut de menjar, beurá y roba de vestir, bales pólvora y armes.

E dix: Antoni Sales, Jaume Serra Goyet, de la Pobla, Antoni Feliu de Faresta, aquestos son los qui son vinguts en ma companya que los altres no han vingut en ma companya ni me han afavorit y los dits que venien en ma companya venien armats ab armes de pedre.

Mes vos demana: que digau si vos ha afavorit Gabriel Coll Marjasso, Pau Caramany y altres bandetjats.

E dix: que ha anat ab ells per ciutat; pero fora, no.

Axi matex digau; si Pere Bertran de Alcudia vos ha afavorit y en quines ocasions.

E dix: no me ha afavorit dit Bertran.

Axi matex digau: sius ha afavorit Joan Serra, genra de de Pere Cucullada, en quines ocasions.

E dix: que no me ha afavorit.

Mes vos demana: que digau si vos ha afavorit Joan Fornals y si li ha aportat de menjar algune vegada.

E dix: nom ha afavoria perque no era home de res.

Mes vos demana: Francesch Cucullada si vos ha afavorit.

E dix: no me ha afavorit y es mon cusinjermá.

E per dit magnífich Jutge de Cort fonch dit á nel dit Joan Guayta. Per quant no voleu dir la veritat será forsos turmentarvos y executar la dita Real sentència en continent en respecte de dits torments, y vos advertesch que encare que digau qualsevol cosa diferent del que haveu dit fins assí no seus augmentará en cosa algune la dita sentència en mes del que está publicada y encara que calleu la veritat y no la vullau dir no per so seus disminuirá ni llevará cosa alguna del contingut de dita sentència. Per so no vullau, sens esperanza alguna, sia vostra carn aturmentada y macerada, ans be dient la veritat poreu escusar los torments queus están aparellats, advertintvos tambe que si acas en dits torments morieu ó patieu altre demitrent no será per culpa de la Justicia sino vostre, per no voler dir la veritat acirca del que sou estat interrogat.

E per dit Joan Guayta fonch dit: no se mes del que tinch dit.

E per dit magnífich Jutge de Cort en continent fonch dit: Joan Guayta, vos no haveu dita la veritat, jous exorta que si fins assí no haveu dita la veritat que la digau y no vullau ques passe avant en donarvos la tortura que está proveída y vostra persona sia atormentada y macerada ab los torments.

E per dit Juan Guayta fonch respost: no se mes del que tinch dit.

E per dit Jutge de Cort fonch manat: que atés dit Joan Guayta ha recusat dir la veritat sia aportat á la cambra dels torments, dins dits carcens Reals; ahon foren presents y assistiren los magnífichs Ugo Morell y Antoni Sossies y Mayol Jurats del present Regna del corrent any, lo magnífich Dr. Joan Baptista Serra, doctor en medicina, Jacinto Mas chirurgia, y allí fonch assegut lo dit Joan Guayta en lo banquet dels torments com se acostuma y per lo dit magnífich Jutge de Cort li fonch dit: Joan Guayta, ja vos he dit dalt en lo archiu que diguesseu la veritat de quant matareu en companyia den Serra

Covonet, en Catxos, Coll Barona, en Femenia Davit, dos Gils capallers de Inca, á Joan Plánes, comissari Real, al fossar de Muro y quants hereu y de hont isquereu per fer dita mort, y feta ahont anareu en casa de qui: digau y declarau tot lo que passá en dita mort y també digau qui afavorí á los dits y á vos, y també digau qui foren en vostra companyia en la mort de Antoni Ferragut Orella, de Inca, en las arcabussades de Pere Torrents, comissari Real, y altres comissaris, qui fonch á servárvos espalles quant traguereu á Pere Sossies del Fangar del vaxel, quines armes portaué dit Sossies y los qui vos servauen espalles á terra, qui eren vostros companyons quant anareu á inquietar y voler esfondrar les portes á Elisabet Pericassa, y quant esfondrareu les portes de casa Elisabet Bisanyes, doncella y la rossegareu per sa casa, volent tenir actes carnals ab ella, quant apuntá lo arcabus bufetó y feu amencasses de matar á Barthomeu Masqueró en lo camí real de Alcudia, á la ciutat quil ha afavorit y volgut de menjar, robes de vestir, y altrement bales, pólvora, armes y per medi de qui era avisat de les diligencias que feya la justicia per capturar-lo.

E dix: jom tinch á lo que he depositat y no se cosa mes, y lo que he depositat es ver com lo credo, y es pura veritat.

Y en continent per dit magnífich Jutge de Cort fonch manat despullar lo dit Joan Guayta y, aquell despullat, fonch per dit magnífich Jutge ordenat: que los dits doctors en medicina y chirurgia regonaguesen la persona del dit Joan Guayta si es apte pera passar la tortura, los quals doctors y chirurgia; en continent son anats á mirar y regonexer la persona de dit Guayta; y mirat y regonegut aquell, han prestat jurament en ma y poder del dit magnífich Jutge de Cort, y apres feta relació, que dit Joan Guayta no te impediment algu perque nos deguen executar los tormentos; y quant se executarán, si caso de accident tendrá, jal dirán.

Y tornat dit Joan Guayta á seura á nel banquet, per dit magnífich Jutge de Cort li fonch dit: Joan Guayta, jous torne dir y exortar que digau la veritat, advertintvos que, si, per

no dirla, vos seguex algún detriment de vostra persona, mort ó altrement; será culpa vostra y no de la Justicia; y per dexarla de dir nous disminuirá la pena en que sou estat condemnat en la sentència Real; y veis allí los pesos y tormentos que haveu de passar si no dieu la veritat, y dit Guayta respongué: ja la he dita.

Y fench manat per dit magnífich Jutge de Cort al minístres de tortura lligar los brassos á dit Guayta en la forma acostumada, y essent lligat fench dit per dit magnífich Jutge de Cort: Joan Guayta, jous exorta y torne amonestar y advertir digueu la veritat. En lo fossar de Muro, en la mort den Plánes, ¿qui era en vos?—E dix: senyor, en axó jo noy era.—Y en la bastonada de Antoni Puig, que diga ¿qui era ab ell?—E dix: jou he deposat y me remet á la depositió—¿Y de les arcabussades de Pere Torrents?—Jau he dit en la depositió á la qual me remet.—Y las amenasses se feren á Barthomeu Masqueró, y apuntar lo arcabus, ¿qui hi havia ab ell?—Ja he dit que me rement á la depositió que tinch feta. Y, en haverme afavorit, ja he dit al arxiu qui son los qui me han afavorit, que ab mí han anat, jau he dit.—Y per no haver dit cosa fench manat per dit magnífich Jutge de Cort pujarlo, y fench posat lo rellotge primer quart.

Primer quart.—Y essent alt que los peus no tocauen en terra cridá molts crits: ¡Senyors Jurats, per amor de Deu, misericordia! ¡misericordia senyors, per amor de Cristo! ¡jo diré la veritat, abexenme! Y per dit magnífich Jutge fench manat abaxarlo, y digué: «¿Aquesta ánima volen demnar?» y essent sobre del banch fench per dit magnífich Jutge: ¿qué voleu dir? y dit Guayta digué: senyor, jo he dita la veritat, jo no sé cosa ninguna; y per dit magnífich Jutge li fench dit: digau la veritat, y com no digué cosa ninguna fench manat per dit magnífich Jutge tornar pujar, y alsat digué: ¡Mare de Deu!, ¡Mare de Deu! ¡Ánimes Santes! ¡senyores, apiádense de mi!.. ¡misericordia, senyors Jurats! ¡apiádense de aquesta ánima! misericordia!... ¡Ánimes bendites del Purgatori!... Y

Jutge li digue: Joan Guayta, digau la veritat del queus he demanat. Y respongué: ¡senyor, no sé cosa ninguna; es demnar la mia ánima si dich cosa mes del que he depositat! ¡senyors, per amor de Cristo, abaxenme!... ¡jou diré! Y per dit magnífich Jutge fonch dit digauho aquí, digau la veritat.—Respongué: ¡ay, ay! ¡Ánimes santes!... ¡Ánimes santes!... ¡jo diré lo que sia!... ¡tot lo que he dit es lo que sé, y encare quem cremassen viu no se altre cose mes del que he depositat! ¡senyors, apiadense!... ¡senyor D. Juseph ara es la hora que se apiada de mí! Una ánima que Nostro Senyor ha criada per el cel, ¡qué Vs. Ms. la vullar fer perdre!

Dit magnífich senyor Jutge de Cort li digué: digau la veritat. Mirau Juan Guayta, si vos dieu la veritat jo vos abaxaré, digaula.—Respongué: noy ha altre veritat ab assó com he dit y depositat.—Digué lo magnífich Jutge: ¿qué voleu patir?—Respongué: jo patiré pufs Vs. Ms. ho volen, que la veritat jo la he dita, y abaxenme Vs. Ms. que jo diré tot lo que voldrán.

Segon quart.—Dit magnífich Jute digue: no vull que digau lo que jo vull, sino que digau la veritat.—Digué: ¡abaxenme un poch que los pits me cruxen!—Digau la veritat y vos llevará la pena.—Senyor, jo le dita. ¡Ay!... ¡ay!... ¡ay!... ¡senyors! ¡ay! ¡ay! ¡ay! ¡un poch de beure ó alguna cosa per amor de Deu! ¡ay!... ¡diex que vulleu que diga lo que no sé!... ¡per amor de Cristo, abaxenme... que jo he dita la veritat... que no y ha mes ni manco! ¡senyors Jurats, fassenme abaxar per amor de Deu!... ¡un poch de aygua per amor de Deu!... ¡senyors Jurats, qué no y ha misericordia per un cristiá?... ¡ay senyors!... ¡ay Mare de Deu!... ¡senyor Jurats, per amor de Deu no se adormen!... ¡misericordia!... ¡ay Dios!... ¡ay mesquí de mí!... ¡Mare de Deu beneyta!... ¡abaxenme un poch!... ¡Ánimes del Purgatori! ¡apiadense per amor de Deu!... ¡senyor Dor!... ¡apiadense!... ¡brollant estich tot!... ¡senyors!... ¡ay Dios!... ¡senyors Jurats, misericordia!... ¡pares de familia!...—Per dit magnífich Jutge li fonch dit: digau la veritat de lo queus es estat interrogat; y, si vos abaxa, direu la veri-

tat? Y per dit magnífich Jutge lo maná abaxar del torment y posat assegut en dit banquet, lligat per los brassos en la forma acostumada, y dit magnífich Jutge li digué: vos au promes dir la veritat sius abaxava, digaula.—Respongué: ya la he dita; y si jo no se que vol V. M. jo que diga.

Y per dit magnífich Jutge de Cort maná per sobreseura en dita tortura y fonch passat la mitat del altre quart. Y per ser tart que passa mitx dia tots se alsaren y partiren de dita cambra dels torments y los magnífichs Jutge de cort y advocat fiscal tornaren alt lo Arxiu de dites carcens y allí fonch aportat lo dit Juan Guayta y posat sobre de un traspuntí y per mi Antoni Ginard li fonch llegit tot lo susdit acte de torture, demandes y respostes; y dit Guayta respongué: axí es. Totes les quals coses axí com se anauen preguntant y responent de manament de S. S. I. y Real Concell y á requisició del dit Procurador fiscal de la Regia Cort foren descrites y continuades en lo present proces *ad Eternam Rei memoriam* per mi Antoni Ginard, un dels escrivans de la Regia Cort Criminal *Quare*, etc.—(Archivo del Pariage).—(De las *Misceláneas* del erudito y laborioso anticuario D. Bartolomé Pascual, t. 10).•

Refranes menorquines

115—*Beurer* molt y anar dret, es reret.

Beurer y bufar, junt no pot anar.

Bestid de molts, es llop sel menja.

Cada *bó*, te se seua clovéya.

Com mes gros és es *bo*, mes grossa es se clovéya.

120—A *boca* que vols, cor que desitjas.

Lu que fa es *botx* á la darraria, ú fa es sabi á la primaria.

Mes val *poch* y *bo*, que molt y dolent.

Tan *bó*, tan *bó*, vol dir també.